

1. Förskoleklassens uppdrag

”Jag har ibland svårt att få syn på min roll. När jag arbetade med sexåringarna på 1980-talet så hade vi Socialstyrelsens tydliga rekommendationer för verksamheten. Någon formell undervisning av sexåringarna var det inte tal om. På den tiden skulle vi förskollärare inte gå över till lärarnas domäner och exempelvis arbeta med läsning och skrivning. När förskoleklassen introducerades i slutet av 1990-talet blev uppdraget beskrivet i läroplanen. Men denna gav inga tydliga riktlinjer till hur jag skulle arbeta eller vilket innehåll jag skulle fokusera. Jag fick snegla både mot förskolans läroplan och mot det ämnesinnehåll som skrevs fram för årskurs 3. Förskoleklassens uppdrag handlar väsentligt om att vara en inkörsport till skolans värld. Barnen ska få tid att bli trygga i skolans miljö och med sina nya klasskamrater. Sedan förskoleklassen fick ett eget kapitel i läroplanen har undervisningsbegreppet blivit allt tydligare. Det kräver att jag förändrar hur jag tänker om mitt uppdrag. Men det handlar inte bara om vilka kunskaper barnen ska få i förskoleklassen. De ska ju också lära sig de demokratiska spelreglerna; de ska lära sig demokratiska värden, att kommunicera och diskutera, de ska känna att de har inflytande och kan påverka. Mitt uppdrag har förändrats väldigt mycket sedan 1980-talet. Pedagogiska idéer, innehåll och metoder kommer och går. Vad säger forskningen om det uppdrag vi har idag?”

Den berättelse som vi kan läsa ovan visar hur lärare kan resonera om förskoleklassens uppdrag i dag och hur den har förändrats. När förskoleklassen introducerades skulle den vara en bro mellan förskola och skola, lärarna skulle skapa en ny pedagogisk praktik och nya förhållningssätt. Det handlar alltså inte bara om att låna från förskola och skola, utan om en sammansmältning av dem båda. Den skulle inte vara en skolverksamhet men heller inte en ren förskoleverksamhet. Förskoleklassens uppdrag blev därmed att föra samman förskolans socialt inriktade verksamhet med betoning på omsorg, lek och sociala relationer med skolans mer kunskapsinriktade undervisning med betoning på ämneskunskaper och individuella förmågor. Man kan lägga märke till att synen på förskolans och skolans verksamheter inte nödvändigtvis behöver avspegla vad som sker i de båda verksamheterna – snarare är det idealbilder av förskola och skola. Som framgår av lärarens berättelse så försöker hen att hitta en balans mellan dessa båda traditioner och bli en bro mellan förskola och skola. Möjligheten för förskoleklassens lärare att integrera dessa båda skolformer till en egen särart och identitet är en långtgående och svår process.

Förskoleklassen som en bro mellan förskola och skola

Den forskning som bedrivits om förskoleklassens uppdrag visar just detta; lärare i förskoleklassen söker sin identitet, i undervisningens innehåll och skoldagens organisering, genom att relatera sig till

förskolans och skolans traditioner. Förskoleklassen har därför av forskare betecknats som ett gränsland mellan förskola och skola (Ackesjö, 2014). Resultat från forskning om förskoleklassens identitet och dess uppdrag i relation till andra skolformer är därför mångtydig och komplex. I vissa studier beskrivs den till form och innehåll, likna den traditionella skolans fokus på bestämda kunskaper. Forskare har därför varit kritiska till att lärare kan missa mycket av barns tidigare erfarenheter, intressen och intentioner (Simeonsdotter Svensson, 2009; Ekström, 2018). Andra studier framhåller istället förskoleklassens likheter med förskolans verksamhet (Garpelin, Hellblom-Thibblin, Sandberg & Andersson, 2009) eller en verksamhet som integrerar förskolans och skolans verksamhet (Gannerud & Rönnerman, 2008; Lago, 2014). Sammanfattningsvis kan sägas att forskningen bekräftar bilden av att förskoleklassen som skolform inte ännu har skapat sin egen självklara identitet men att läroplanens skrivningar om förskoleklassen har gett lärarna ett erkännande (Ackesjö, Lago & Persson, 2018).

Läraren tar också upp att barnen i förskoleklassen ska förberedas inför sin skolstart. Det handlar då också om att barnen behöver introduceras till fritidshemmets verksamhet. Uppdraget handlar om att läraren ska ge stöd till barnen i deras övergångar från förskola till förskoleklass och från förskoleklass till skola och fritidshem. Ackesjö (2010, 2014) menar att övergångar mellan skolformer inte endast innebär att träda över institutionella gränser, dvs de gränser som finns mellan förskoleklass och skola/fritidshem. Barnen träder även över till andra gemenskaper och relationer, de blir kamrater med andra barn och får andra lärare. I övergångsprocesserna blir därför inte endast anpassning till det nya viktigt – även separationer från den gamla förskoleklassen och de tidigare relationerna är ur barnens perspektiv viktiga erfarenheter. För läraren i förskoleklass handlar det om att skapa en organisation och ett förhållningssätt så att alla barn kan känna sig trygga i dessa övergångar.

Undervisning utifrån barnens intressen och lek?

Forskning framhåller att lärarna i förskoleklassen balanserar mellan två olika utgångspunkter för undervisning. Å ena sidan att vilja utgå från barns intresse och egen aktivitet, till exempel deras lek, och å andra sidan att utgå från formulerade kunskapsmål. De prioriteringar som lärare gör i denna balansgång får konsekvenser för hur de undervisar och vad de undervisar om. Senare studier visar att förskoleklassen mer anpassat sig efter skolans traditionella sätt att organisera och strukturera undervisningen (Aminoff, 2017). Ekström (2018) finner att dagarna i förskoleklassen är schemalagda i olika tidsstyrda pass som består av olika ämnen och inga temainriktade projekt förekommer. Förskoleklassens innehåll bearbetas i kortare arbetspass och är knutna till skolämnena. Aminoff (2017) ser i sina studier av kommunikation i förskoleklass att läraren har det största talutrymmet i klassrummet, och att de samtal som förs mellan läraren och barnen är strukturerade enligt ett för skolsamtal vanligt mönster som innebär att när ett barn pratat färdigt så är det återigen lärarens tur att tala.

Kallberg (2018) uppmärksammar i sin forskning om sociala relationer att lärare i förskoleklass och årskurs 1 tenderar att betona skillnaderna mellan undervisningens sociala innehåll och akademisk

kunskap. Arbetet med sociala relationer ses i förskoleklass ha ett egenvärde och bidra till att utveckla samarbete, gemenskap och trygghet men det ses också som en möjlighet att effektivisera det formella lärandet i årskurs 1. Hon menar att lärarna vill skilja verksamheterna i förskoleklass och årskurs 1 från varandra, för att på så sätt skapa mening om förskoleklassens och grundskolans uppdrag. Detta tydliggörs till exempel genom att lärarna betonar olika mening med undervisningen och val av aktiviteter. I förskoleklass handlar det mer om att barn ska prova på medan det i årskurs 1 finns större fokus på att göra rätt.

I läroplanen lyfts skapande och undersökande arbete samt lek fram som en väsentlig del av det aktiva lärandet. Särskilt under de tidiga skolåren har leken stor betydelse för att eleverna ska tillägna sig kunskaper. I leken kan eleverna bland annat bearbeta intryck, utveckla fantasi och kreativitet samt utveckla sin samarbets- och kommunikationsförmåga. Organisationen av undervisning kan påverka hur läraren i förskoleklassen använder leken i undervisningen. Studier pekar också på att det tycks vara svårt för lärarna i förskoleklassen att använda leken som ett pedagogiskt verktyg för att stödja barns lärande och språkutveckling. Elever i förskoleklassen ges inte i någon större utsträckning möjligheter att genom lek vara delaktiga i lärandesituationen (Simeonsdotter, 2009) och då detta görs så omvandlas leken till en ”skollik form” (Botö, 2018). En förklaring till detta kan vara att förskoleklasslärarna inte ser leken som ett redskap i undervisning mot lärandemål (Einarsdottir, 2014). Man skiljer på lek och lärande.

I några studier har förhållandet mellan lek och litteracitet varit i fokus för forskarnas intresse. Norling m.fl. (2015) menar att det finns möjligheter att stödja barns litteracitet (läs- och skrivutveckling i bred bemärkelse) genom att lärare är aktiva deltagande i barns lek. Leken ger möjligheter att interagera med andra, utmanar deras kreativitet och ger uppmuntran att uttrycka sig verbalt och att lösa problem. När lärare deltar i leken kan de stötta genom guidning, som att ge respons, uppmuntra barn att interagera med varandra och utmana barnen språkligt med öppna frågor som kan stimulera tänkandet och leda till att man för resonemang tillsammans. Fast (2007) och Skoog (2012) kom emellertid fram till att leken inte används som pedagogiskt verktyg i förskoleklassens skriftspråkliga verksamhet, utan att undervisningen i hög grad liknar skolans traditionella undervisning. Sandberg (2012) fann att det lekbaserade skriftspråklärandet vanligtvis skedde genom att elever valde att spela spel eller lägga pussel med till exempel bokstäver eller textinslag.

Ett dubbelt uppdrag

Förskoleklassens lärare har enligt Skollagen, precis som andra lärare i skolsystemet, två övergripande och dubbla uppdrag: att stödja elevers lärande och utveckling av relevanta kunskaper samt att stödja elevers utveckling av demokratiska värden och normer. Lärarens berättelse avslutas just med detta. Värdegrundsuppdraget ska enligt läroplanen ingå som en integrerad del av undervisningspraktiken och ska inte hanteras enbart som ett särskilt eller isolerat arbete. Skolans demokratiska uppdrag handlar både om att tillvarata elevernas rättigheter och utveckla deras demokratiska kompetens.

Demokratisk kompetens är en pedagogisk fråga som är knuten till skolans uppdrag att främja alla barns och elevers utveckling och lärande samt livslånga lust att lära.

Litteratur

Ackesjö, H. (2010a). Läraridentiteter i förskoleklass. Berättelser från ett gränsland. (Licentiatavhandling.) Göteborg: Göteborgs Universitet.

Ackesjö, H. (2014a) Barns övergångar till och från förskoleklass: Gränser, identiteter och (dis)kontinuiteter. (Doktorsavhandling). Kalmar: Linnæus University Press.

Ackesjö, H. Lago, L. & Persson, S. (2018). Erkännandets dynamik – förskoleklasslärares tolkning av ny läroplanstext. *Educare*, 4(6), s. 7-25.

Aminoff, C. (2017). *Samtals- och skriftspråksorienterade lärarledda aktiviteter i förskoleklass*. (Licentiatavhandling.) Linköping: Universitetet.

Botö K. (2018). *Litteracitetsaktiviteter i skärningspunkten mellan lek och undervisning i förskola och förskoleklass*. (Licentiatavhandling.) Göteborg: Göteborgs universitet.

Einarsdottir, J. (2014). Play and Literacy: A collaborative action research project in preschool, *Scandinavian Journal of Educational Research*, 58(1), 93-109.

Ekström, K. (2018). Övergången från förskola till förskoleklass, en förändring av delaktighet i tiden och rummet. I Garpelin, A., Sandberg, G. (ed.), *Att förstå barns vägar till lärande under övergången från förskola till skola* (s. 87-107). Västerås: Mälardalens högskola. Mälardalen Studies in Educational Sciences, Nr 35.

Fast, C. (2007). Sju barn lär sig läsa och skriva. Familjeliv och populärkultur i möte med förskola och skola. (Doktorsavhandling). Uppsala: Acta Universitatis Upsalensis. 312 SOU 2010:67 Bilaga 5

Gannerud, E. & Rönnerman, K. (2006). *Innehåll och innebörd i lärares arbete i förskola och skola: En fallstudie ur ett genusperspektiv*. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.

Garpelin, A., Hellblom-Thibblin, T., Sandberg, G. & Andersson, S. (2009). *Hur klarar skolan åtgärdsgarantin - att ge stöd åt alla barn, att kunna läsa, skriva och räkna när de lämnar årskurs 3?* Västerås: Mälardalens högskola.

Kallberg, P. (2018). *Två lärarkategoriars arbete med sociala relationer i övergången från förskoleklass till årskurs 1*. (Doktorsavhandling). Västerås: Mälardalen University Press.

Lago, I. (2014). "Mellanklass kan man kalla det". Om tid och meningsskapande vid övergången från

förskoleklass och årskurs 1. (Doktorsavhandling). Linköping: Linköpings Universitet.

Norling, M., Sandberg, A. & Almqvist, L. (2015). Engagement and emergent literacy practices in Swedish preschools. *European Early Childhood Education Research Journal*, 23(5), 619-634.

Sandberg, Gunilla (2012). *På väg in i skolan. Om villkor för olika barns delaktighet och skriftspråkslärande*. (Doktorsavhandling). Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis.

Simeonsdotter Svensson, A. (2009). *Den pedagogiska samlingen i förskoleklassen. Barns olika sätt att erfarra och hantera svårigheter*. (Doktorsavhandling). Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.

Skoog, Marianne (2012). *Skriftspråkande i förskoleklass och årskurs 1*. (Doktorsavhandling). Örebro: Örebro Studies in Education.